

עין יצחק

פרשת כי תשא
תשפ"ד
גיליון מספר 369

כתיבה ועריכה:
הרב מרדכי גור ראש הכולל

הגיליון השבועי מפנית ההלכה מאת מרן הראשל"צ הרב יצחק יוסף שליט"א

ברכת הגומל במי שפושע בעצמו

שאלה: מי שחלה בחולי ה'שפעת' וכיוצא, מחמת שלא שמר על עצמו, והלך בלא סוודר או מעיל, ונצטנן על ידי כך, האם כאשר מבריא מברך 'הגומל', או שכיון שחולי זה נגרם בפשיעתו אינו יכול לברך? וכן יש לשאול במי שב"מ ניסה להתאבד, ולא עלתה בידו, האם צריך לברך 'הגומל'?

לנהוג כן. ולברך הגומל כל שעלה למיטה מחוליו וירד.

ברכה על חולי עינים

וכן העלה מאמר מרדכי (סימן ריט סק"ט), וכ"פ בשו"ת שדה הארץ ח"ג, ושם נשאל האם הנוהגים שלא לברך על חולי עינים יש להם על מה לסמוך או שזה מנהג טעות. ומתחילה כתב, שאינו מנהג נכון, כי חולי עינים הוא חולי שמחללים עליו את השבת (כמבואר באורח חיים סימן שכח ס"ט). וא"כ למה שלא יברכו הגומל. ואח"כ כתב שראה להגהות מיימוניות שהבאנו, שדעת הערוך שצריך לברך גם על חולי עינים אבל להלכה מברכים רק כנפל למשכב וכדמוכח מדברי מרן שכתב שרק שעלה למיטה וירד מברך, משמע שעל חולי עינים אינו מברך.

וכן הדין במי שעשה ניתוח לייזר, שלאחר שנתרפא אינו מברך הגומל. כיון שלא עולה למיטה משום כך, ואפילו אם מרגיש כאבים.

אמנם האמת שיש לדחות את הראיה מדברי מרן, שמרן לא בא למעט אלא להוסיף, שגם בחולה שאין בו סכנה אם עלה למיטה וירד צריך לברך. אבל אם הוא חולה שיש בו סכנה, ודאי צריך לברך. ולכן חולה עינים באופן המבואר שם (סימן שכח ס"ט) שמחללין עליו את השבת, אפילו לא עלה למיטה - מברך. ודמי למבואר בסימן ריט ס"ז, שאם הלך במקום המוחזק בסכנה ביותר, אפילו אם לא הלך השיעור המבואר שם צריך לברך.

נידון דידן

ונהדר אנפין לנידון דידן, במי שלא שמר על עצמו וניזוק מהקור אם צריך לברך, והרי כבר אמרו בגמרא כתובות (ל). הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים. ופירש רש"י שם, שהכל בידי שמים, ואם באים פורעניות על האדם גזירת המלך הוא, חוץ מצינים ופחים, קור וחום, שפעמים שבאין בפשיעה. והרשב"ם בב"ב (קמ"ד): כתב, 'כי בידו הדבר תלוי להשמר מן הצננה'. עכ"ל. וא"כ אם האיש הזה פשע בשמירתו, ולא שמר על עצמו, כיצד יברך את הקב"ה, ויהיה הדבר מנחת זכרון מזוכרת עוון.

באיזה חולי מברכים

תשובה: הרמב"ן בספר תורת האדם (ענין ההודאה) כתב: ולענין ברכת הגומל לחולה שנתרפא, לאו דוקא בחולי שיש בה סכנה ולא במכה של חלל דוקא. אלא כל שעלה למיטה וירד צריך להודות. מפני שדומה כמו שהעלוהו לגרדום לידון וצריך פרקליטין גדולים להנצל. ורחמיו של הקב"ה נעשו לו פרקליטין טובים ע"י מצוות ומעשים טובים שעשה. וכמבואר בשבת (דף לב.). וכ"כ הרשב"א בתשובה (סימן פב). וכן מבואר במאירי (ברכות נד:) שהביא דעת האומרים שאין מברך הגומל אלא חולה שיש בו סכנה, וכתב, ואין אני מודה בכך, אלא כל שעלה למיטה, צריך לברך, מפני שדומה כמי שעלה לגרדום (כמבואר בשבת לב.).

בהגהות מיימוניות (פ"י מהלכות ברכות אות ו) הביא את דעת הר"ר יוסף דדוקא חולה שנפל למשכב מברך, אבל חש בראשו או במעיו ולא נפל למשכב אין צריך לברך. ואח"כ כתב שדעת הערוך (ערוך ארבעה) בשם רב האי גאון, שאפילו חושש בראשו ואפילו חושש בגרונו מברך. אך אנו לא פוסקים כדעת הערוך, אלא נוקטים את הסברא האמצעית, שאם עלה למיטה מברך.

הטור (סימן ריט) הביא את דעת הראב"ד שאין מברכים אלא במכה של חלל, שהיא חולי שיש בו סכנה. ואח"כ הביא את דעתו של הרמב"ן והערוך שהבאנו, והביא מהירושלמי (ברכות פ"ד ה"ד) ש'כל החלאים בחוקת סכנה'. וסיים שכן נוהגין בספרד.

מרן השולחן ערוך (סימן ריט ס"ח) כתב בזה"ל: בכל חולי צריך לברך אפילו אינו חולי של סכנה ולא מכה של חלל, אלא כל שעלה למיטה וירד. מפני שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון. ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה, ויש אומרים, דאינו מברך רק על חולי שיש בו סכנה כגון מכה של חלל. וכן נוהגין באשכנז. ומעניין הדבר שכמה מפוסקי אשכנז פסקו כדעת מרן, שכן פסק הב"ח (ס"ס ריט), והאליה רבה (סי' ריט ס"ק יג), והמג"א (סי' ריט סק"ח), והוסיף שכן נוהגים אצלם קצת. וכ"ש שאנו הספרדים צריכים

מו"מ בין אביו של החיד"א לר"א נחום

החיד"א (מחזיק ברכה סימן ריט סק"א) הביא את תשובת מר אביו, הגאון רבי יצחק זרחיה אזולאי, שנשאל בענין ארבעה נכנסו לפרדס (חגיגה יד:), שבן עזאי הציץ ומת, בן זומא הציץ ונפגע, ורבי עקיבא יצא בשלום. האם רבי עקיבא שיצא בשלום היה מברך ברכת הגומל. כיון שהו"ל כמקום סכנה, שהרי השאר נפגעו. וכן יש לשאול, על יצחק אבינו ע"ה, אחר העקידה, האם היה צריך לברך הגומל, שניצל ממיתה. וכן הנהג הגדול, אחר שיצא מקודש הקדשים ביום הכיפורים, והיה במקום אש להבת שלהבת, האם כל אלו צריכים לברך? והשיב אביו של מרן החיד"א, שמעולם לא תיקנו לברך הגומל אלא לצרה הבאה לאדם בעל כרחו, ותיקנו כן בארבעה דברים, חבוש, ים, יסורים, מדבר, וסימנך 'וכל החיים יודוך סלה'. וכל אלו הם צרות הקורות להם בעל כרחם, שבעל כרחם צדיקים ללכת ביים לצורך פרנסתם, וכן כל כיו"ב.

וכן יש להוכיח מרבי אלעזר ברבי שמעון, שהיה אומר לייסורים אחי ורעי בואו (ב"מ פד:), וכי נאמר שהיה מברך כל יום ברכת הגומל, אלא כמו שאמרנו שאם היסורים מסורים בידי אינו מברך. וגבי ארבעה נכנסו לפרדס, אין הכוונה כפשוטו, כמו שכתבו שם התוספות (ד"ה נכנסו), שעל ידי שם, ולא עלו ממש אלא היה נראה להם כמי שעלו, ושכן פירש בערוך. ובודאי א"א לברך הגומל על דבר שאינו ממש אלא על ידי מחשבה והתבודדות. וכן הדין לגבי יצחק אבינו והכה"ג. ע"כ דברי אביו של מרן החיד"א.

אולם הגאון רבי אליעזר נחום (שם במחזיק ברכה במו"מ עמו), שפשוט הדבר, שהנהג הגדול כשהיה יוצא בשלום מן הקודש היה מברך הגומל. והלק על דברי מהר"י אזולאי. ולכאורה נידון דידן תלוי במחלוקת האמורה, ולדעת מהר"י אזולאי אינו מברך, ואילו לדעת ר"א נחום, עליו לברך.

אלא שיש לדחות, שבנידון דידן לכ"ע עליו לברך, כיון שלא עלתה על דעתו שיחלה על ידי כך, וחשב שאף שהולך בלא כיסוי מספיק, בלא סודר ובלא מעיל, לא יקרה לו מאומה, ואף הניסיון הראה כן, שעשה כן כמה פעמים ולא קרה לו כלום. אבל בארבעה נכנסו לפרדס ושאר הדוגמאות, הרי בודאי נכנסו למקום סכנה וידעו כן, לכן יש מקום לומר שלא יברך.

כבר הזכרנו את הרב שדה הארץ, וראה שם שנשאל גם בשאלה האמורה, וכתב, שאף ששמע מפי הרב הגדול רבי יהודה הכהן, שבאופן כזה אינו צריך לברך, שהכניס עצמו בצנינים פחים, מכל מקום, כיון שאין ספק שהסרת החולי היא על ידי הקדוש ברוך הוא, ששלח דבר וירפאהו, ורק עשה השתדלות ע"י רופאים, ע"כ בודאי שצריך להודות לו, על זה שגזר אומר לרפאותו, והקימו מחוליו, ויברך הגומל. וכבר כתב הט"ז, שאף שנתרפא על ידי דרך הטבע, כגון ששתה הרבה תה עם לימון, ועל ידי כן נתרפא, צריך להודות להשם יתברך, ולתלות הדבר בהשגחה פרטית. וסיים שכן מנהג העולם לברך הגומל על מחלת הקדחת. ע"כ דברי הרב 'שדה הארץ' שהעלה שצריך לברך בכה"ג.

הגאון החזן איש לא הכיר את הרב שדה הארץ, שהיה אב"ד כאן בירושלים לפני כ-250 שנה, ולא התחשב בדעתו. אבל כפי שכתב הרב שדה הארץ, כך ההלכה. אנו הספרדים יודעים מי זה היה הרב שדה הארץ, אבל הרבה מחכמי האשכנזים לא זכו להכיר את גדולי

חכמי הספרדים.

ובאמת היה מקום להאיר מדברי הגאון הר"י מיגש בתשובה (סימן צ, הובא בברכי יוסף סימן ריט סק"ד) שנשאל במי שהיה חבוש בבית האסורים על פרעון חוב או על מס הקצוב, אם כשיוצא צריך לברך הגומל או שאין לברך אלא במי שיש בו סכנה? והשיב, שלא חילקו חכמים בין חבוש על עסקי ממון לחבוש על עסקי נפשות, ובכל גווני מברך, ולכן גם אותו אחד צריך לברך בצאתו מבית האסורים. אלא שהוסיף הר"י מיגש, שהיה אפשר להוציא מן הכלל, באופן שיש לו ממון לשלם, ואינו משלם את המס, שאז הוא גרם את היותו חבוש בבית האסורים, שאינו צריך לברך, אלא שעל כיוצא בזה אמרו נתן דבריך לשיעורין, שהוא מברך והוא לא מברך. ולכן בכל גווני צריך לברך.

מי שניסה להתאבד ב"מ

וגדולה מזאת כתב הגר"ח פ פלאגי"ו (שו"ת לב חיים ח"ג סימן נג), לגבי מי ששתה רעל מסוכן ונסתכן, ואח"כ טיפלו בו והצליחו להצילו, האם מברך הגומל או לא, והשיב, שנראה פשוט שצריך לברך הגומל, שאע"פ שכל חולי בא אליו מעצמו, וכאן הרי זה ע"י פשיעתו, אפילו הכי נראה שאין לחלק בזה, כי עיקר תקנת הברכה זה על הרפואה, שמן השמים חסו עליו ורפאוהו.

ואדרבה, הלשון 'הגומל לחייבים טובות' מתאים למי שפשע בעצמו, שאז הוא חייב, וצריך לברך הגומל.

הגאון רבי ניסים מודיע, ג"כ דעתו שצריך לברך באופן ששתה רעל, וגם הביא את דברי המחזיק ברכה הנזכר (במחלוקת הגר"י אזולאי והגר"א נחום הנ"ל) וכתב שאף הגר"י אזולאי מודה בכה"ג שצריך לברך ושכן מדויק מלשונו.

וכן הגאון רבי עזריאל הלדסיימר בתשובה (ח"א חאו"ח סימן כט) הביא להגאון רבי משה יעקובוון שדעתו שמי ששתה רעל ונסתכן אינו מברך הגומל, והוכיח כן מכמה ראשונים. שברכת הגומל היא במקום קרבן תודה ואין יביא קרבן אם פשע בעצמו והו"ל זבח רשעים תועבה. אבל הגר"ע הלדסיימר דחה את דבריו, וכתב שאין למדין הלכה מפי מדרש, והעלה לעיקר שצריך לברך.

אולם נראה יותר, שלענין מי ששתה רעל ורצה להתאבד, כיון שעונשו חמור מאד, ואין לו חלק לעולם הבא - מפחיד! לכן נראה שלא יברך, אלא יסע מעיר לעיר שיעור הנצרך ויברך על זה, ויכון לפטור גם את נס הצלתו.

מסקנא, מי שלא שמר על עצמו, ונפל למשכב בחולי השפעת, או ששתה רעל וניסה להתאבד, יברכו הגומל. אלא שמי שניסה להתאבד יסע מעיר לעיר ויכון לפטור את הנס.

התורם כליה

מי שתורם כליה, יברך ברכת הגומל. ודלא כמו שכתב בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט, שאסור לעשות כן, שהרי אסור להכניס את עצמו לסכנה להציל את חבריו, שהרי היום מתברר שאדם שתורם כליה לא ממניס עצמו לסכנה, ו-99% מהתורמים קמים ללא שום סכנה, ולכן בקומו יברך ברכת הגומל.

מתועשה במוסדותינו

חדוות התורה

לעילוי נשמת הרב מיכאל בן פרוחה זצ"ל נשיא המוסדות

לקבלת העלון במייל ולכל הארה והערה: לתרומות והנצחה עמותת חזון מיכאל בנק מזרחי טפחות סניף 591 מ.ח. 105767 ברשת מורשת ובעידור חוזר בטלפון: 0799165000

m0507497878@gmail.com

פעילות המוסדות: כולל אברכים ❁ כולל יום שישי ❁ כולל בעלי בתים ❁ מדרשיה לנוער ❁ מדרשיה לבנות ❁ ארגון בני הישיבות ❁ ארגון הילדים בן מלך